

DEKLARĀCIJAI PAR LATVIJAS REPUBLIKAS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANU – 10 GADU

1990. GADA 4. MAIJS
2000. GADA 4. MAIJS

LATVIJAS PADOMJU SOCIĀLISTISKĀS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES DEKLARĀCIJA

PAR LATVIJAS REPUBLIKAS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANU

1918.gada 18.novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920.gadā tika starptautiski atzīta un 1921.gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920.gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes Sapulcei. 1922.gada 15.februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu — Latvijas Republikas Satversmi, kas *de jure* ir spēkā līdz šim brīdim.

1940.gada 16.jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā toreizējās staļiniskās PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību mainīt valdību un 1940.gada 17.jūnijā PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums. Tā rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Latvijas valdība tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju diktāta. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses.

1940.gada 14. un 15.jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos, pēc prettiesiski pieņemta antikonstitucionāla vēlēšanu likuma notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika atļauts tikai viens - "Darba Tautas bloka" kandidātu saraksts. "Darba Tautas bloka" pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti.

Tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā, un Latvijas Republika joprojām *de jure* pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstis.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989.gada 28.jūlija "Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti", 1990.gada 15.februāra "Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību" un 1990.gada 21.apriļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu,

ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta, ievēlot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz brīvas, demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas Republikas *de facto* atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome nolemj:

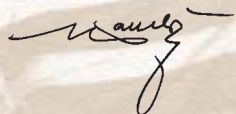
1. Atzīt starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts tiesību normām. Uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939.gada 23.augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940.gada 17.jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas rezultātā.
2. Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940.gada 21.jūlijā pieņemto deklarāciju "Par Lat-

- vijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā”.
3. Atjaunot Satversmes Sapulces 1922.gada 15.februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā.
Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti — LATVIJA.
 4. Līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņemšanai apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot tos pantus, kuri nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77.pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:
 - 1.pants — Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika;
 - 2.pants — Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;
 - 3.pants — Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale;
 - 6.pants — Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.Satversmes 6.pants piemērojams, atjaunojoties tām neatkarīgās Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantē brīvu vēlēšanu norisi.
 5. Noteikt Latvijas Republikas valsts varas *de facto* atjaunošanai pārejas periodu, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome.
 6. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šīs Deklarācijas pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1., 2., 3. un 6.pantu.
Strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa. Pārejas periodā jaunus likumdošanas aktus pieņem vai esošos aktus groza tikai Latvijas Republikas Augstākā Padome.
 7. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redakciju, kas atbilstu Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.
 8. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām. Tas pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kuri izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību.
 9. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920.gada 11.augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.
Deklarācija stājas spēkā ar pieņemšanas brīdi.

Latvijas PSR Augstākās Padomes
priekšsēdētājs **A.Gorbuņovs**

Latvijas PSR Augstākās Padomes
sekretārs **I.Daudišs**

Rīgā 1990.gada 4.maijā

NO LATVIJAS PSR DIVPADSMITĀ SASAUKUMA AUGSTĀKĀS PADOMES PIRMĀS SESIJAS 1990.GADA

Augstākā Padome pieņem šādu sēdes darba kārtību:

1. Latvijas PSR Augstākās Padomes Deklarācija "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu".
 - ❖ Latvijas Republikas Augstākās Padomes Deklarācija "Par Latvijas Republikas likumdošanas aktu atbilstību starptautisko tiesību normām cilvēktiesību jautājumos".
 - ❖ Aicinājums Latvijas tautām.
 - ❖ Aicinājums pasaules tautu valdībām.
 - ❖ Vēstījums PSRS prezidentam M.Gorbačovam.
 - ❖ Vēstījums PSRS tautām un demokrātiskajām kustībām.
 - ❖ Aicinājums Lietuvas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājam V.Landsberģa kungam.

- ❖ Aicinājums Igaunijas Republikas Augstākās Padomes priekšsēdētājam A.Ritela kungam.
 - ❖ Aicinājums tiesībsardzības iestāžu darbiniekiem.
2. Augstākās Padomes lēmums par pagaidu noteikumu "Par frakcijām Latvijas PSR Augstākajā Padomē" apstiprināšanu.
 3. Latvijas PSR Ministru Padomes pilnvaru nolikšana.
 4. Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja iecelšana.

INDULIS BĒRZIŅŠ

Šogad Pirmā Maija demonstrācijas laikā vairāki desmiti tūkstoši Maskavas un citu pilsētu iedzīvotāju prasīja brīvību, brīvību nevis sev, bet brīvību Lietuvai. Un vispopulārākā karoga krāsas šajā demonstrācijā bija Lietuvas karoga krāsas. Baltijas un, precīzāk, arī mūsu neizlēmība vai mūsu sakāve būtu sakāve arī visām demokrātiskajām kustībām Padomju Savienībā. Šo lēmumu no mums gaida ne tikai Latvijas tauta, šo lēmumu gaida ne tikai brāļi Lietuvā, šo lēmumu no mums gaida visa Krievija, visa demokrātiskā Krievija, tā Krievija, kurai pieder nākotne un ar kuru mums dzīvot blakus mūžīgi mūžos. Jo nekur citur mēs taču nepārcelsimies. Un, protams, nevar būt brīva tā tauta, kas apspiež citas tautas. Tad atbrīvosim šo tautu no šī uzdevuma apspiest kādu tautu. Jo cita ceļa nav. Pretējā gadījumā mums atkal nāksies noslidēt totalitārisma purvā, uz vietas šajā gadījumā stāvēt nevar.

MAVRIKS VULFSONS

Latvija ir gaidījusi šo Deklarāciju jau piecdesmit gadus, Latvija ir nepacietīga, tādēļ neuzskatiet to par avantūru, bet uzskatiet par pienākuma izpildi pret tautu, kura sarežģītos un dramatiskos apstākļos pacietīgi ir gaidījusi savas mazās dzimtenes atjaunošanu par neatkarīgu valsti. Es bieži esmu runājis ar Mihailu Gorbačovu un Nikolaju Rižkovu, un viņi man allaž uzdeva jautājumu: ar ko tas izskaidrojams, ka latvieši, kurus visi uzskata par vienu no revolūcijai visuzticamākajām tautām, grib izstāties no Padomju Savienības? Un es viņiem atbildēju, ka latvieši negrib, lai viņu likteni izlemtu Maskavas upes krastā Kremlī, kur tika parakstīts Ribentropa-Molotova līgums un attiecīgais protokols, viņi vēlas, lai viņu likteni izlemtu Latvijā, izlemtu Rīgā, izlemtu Daugavas krastā, Gaujas, Lielupes un Ventas krastā. Izlemtu visa Latvijas tauta.

ALBERTS BELS

Paliek vēl tiesību jautājums. Varbūt pat svarīgākais, ko cilvēks ilgajā vēsturiskajā ceļā no alas uz daudzstāvu namu ir izcīnījis nemierīgajā karā ar monarhijām, impērijām, diktatūrām un tirānijām. Kā tad ir ar tiesību nodrošināšanu? Kur ir cēlonība Lietuvas piepešajam lēcienam pāri blokādes bezdibenim? Cēlonība Igaunijas klusajam spītam, un kur — cēlonība Latvijas apņēmībai? Tieši tiesību trūkumā ir šī cēlonība. Protams, tikai galējā beztiesīgumā iedzītas tautas saslejas pret bīstamā militārā giganta virskundzību. Iedzīta bezizejas situācijā, pat pele uzbrūk kaķim. Likums par izstāšanos no PSRS vai, pareizāk, par neiespējamību izstāties piespieda Lietuvu pirmo doties grūtajā neatkarības atgūšanas ceļā. Likums par oficiālo valsts valodu

uzdzen šermuļus nelielajām nācijām, tāpat kā simtiem centra instrukciju, tūkstošiem pavēļu, vārdu nesaderība ar darbiem un tamlīdzīgi. Lūk, kas piespieda Baltijas tautas pieprasīt neatkarību.

Es zinu, ka cilvēka dzīve ir īsa, bet vienmēr dzīvoju ar tādu cerību, ka manai tautai būs saules mūžs. Mani nebedē manas dzīvības laicīgums, taču nepanesama liekas tautas dzīvības zaudēšana. Bet, ja te zālē sēž kāds, kas jau grib dalīt mūsu mantu, tad ieteicu mazliet pagaidīt — mēs vēl elpojam, šī ir mūsu pēdējā iespēja izdzīvot, un mēs to izmantosim. Tāpēc mēs pieprasām neatkarību Latvijai, Lietuvai, Igaunijai, Krievijai, Gruzijai, Ukrainai — visām valstīm, kur cilvēka dzīvība ir jāaizsargā, lai tā būtu svēta un neaizskarama.

IVARS KEZBERS

Godātais priekšsēdētāj, godātie deputāti! Vakar mēs aplaudējām un priecājāmies par Vaclava Havela apsveikumu, un vakar zālē bija deputāti, kuri neaplaudēja un arī nepiecēlās, kad tika saņemts šis apsveikums. Tā ir katra deputāta individuāla lieta. Tikai šodien, klausoties mūsu debates, es vēlreiz konstatēju, ka zālē ir atgriezies vecais dubultstandarts — čehoslovāku tautai mēs varam atvainoties par 1968.gada nodarījumiem, Ungārijai mēs varam atvainoties par 1956.gada iebrukumu, Afganistānai mēs atvainojamies, bet par to, kas notika 1940.gadā — stalinisma viszvēriskākajā periodā, — mēs runājam, ka tā ir likumsakarība, ka tas ir normāls process mūsu republikas attīstībā. Es uzskatu, ka katrs godīgs cilvēks saprot, ka 1940.gada kļūdas tiek labotas. Vismaz tas ir viens no mēģinājumiem, šodien apspriežot un pieņemot šo Deklarāciju, atdodot tautai viņas vērtības, kas ir viņas svēts īpašums.

ITA KOZAKEVIČA

Visbeidzot es gribētu kādu vārdu teikt arī kā nacionālās minoritātes pārstāve. Man ir sāpīgi dzirdēt, ka Latvijas valstiskās neatkarības ideju aplam sasaista ar nacionālo jautājumu. Ja reiz neatkarīga Latvija, tātad noteikti uz Latvijas cittautiešu, uz Latvijas minoritāšu rēķina. Mēs jau varētu ieskatīties Latvijas Republikas Satversmes pirmajos divos pantos. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika un demokrātiska republika tieši attiecībā pret nacionālajām minoritātēm. Es uzdrošinos teikt, ka pēc 1940.gada mēs Latvijas Sociālistiskajā Republikā ar šādu demokrātisku attieksmi pret nacionālajām minoritātēm lepoties nevarējām. To es saku ne tikai savā vārdā, bet daudzu mazo minoritāšu vārdā. Pēdējo divu gadu laikā situācija ir krasi mainījusies. Mēs atgriezāmies, mēs soli pa solim atgriezāmies pie šīs demokrātiskās prakses, un es, būdama aiz austrumu robežas dzīvojošo poļu koordinācijas locekle, lieliski orientējos, kā nacionālo minoritāšu jautājumi tiek regulēti daudzās Padomju Savienības republikās. Zinu, kā tas ir Krievijas Federācijā, kā tas ir Kazahijā, kā tas ir Baltkrievijā, kā tas ir Ukrainā. Un es varu ar pilnu atbildības sajūtu teikt, ka mēs esam daudzus jo daudzus soļus priekšā. Jo vairāk mēs tuvojāmies Latvijas Republikai, jo vairāk mēs tuvojāmies Latvijas neatkarībai, jo vairāk mēs tuvojāmies maksimāli demokrātiskai attieksmei pret nacionālajām minoritātēm.

ANATOLIJS GORBUNOVS

Tā kā mēs toreiz jutāmies, laikam nekad vairs nespēs justies neviens no mums. Augstākā Padome toreiz pildīja visas tautas gribu un veica uzdevumu, kura dēļ tika ievēlēta. Ap tagadējo Saeimas namu toreiz bija koncentrējušās visas latviešu tautas ilgas, cerības un bažas. Tādu gaviļu, tik daudz dziesmu, puķu un karogu droši vien nebūs vairs nekad. Bet es sapratu arī, ka no šā brīža sāksies nopietna konfrontācija gan ar Maskavu, gan ar tiem spēkiem Latvijā, kuri nostājās pret valsts neatkarības atjaunošanu.

DAINIS ĪVĀNS

Tā bija kolosāla saulaina diena, un es jutos vienkārši laimīgs. Kad pieņēma Deklarāciju, viss frontes kodols aizgāja uz LTF mītni, atkorķējām šampanieti un dzērām kopā ar gruziņiem. Tad likām ziedus pie Brīvības pieminekļa... No visiem atmodas laika notikumiem šo dienu es atceros kā vienīgos visis-tākos svētkus, kad es sapratu, ka kaut kas tiešām ir izdarīts.

Tas, kas tika izdarīts 4.maijā, ir neatgriezenisks. Un gan jau tas gaišums, ko mēs todien sajūtām, pēc kāda laika atgriezīsies. Vajadzēja rēķināties ar to, ka pēcatmodas posms būs ļoti grūts.

ROMĀNS APSĪTIS

Toreiz jutos ļoti labi. Kā nekā gandrīz sešas nedēļas no 18.marta, kad mani izvēlējās par Deklarācijas projekta darba grupas vadītāju, es to projektu nēsāju savā portfeli. Kad to vakar visi jau bija nobalsojuši un steidzās ārā, es vēl paliku sēžam, pārslasīju pieņemto Deklarāciju un salīdzināju ar mūsu projektu... Kad izgāju uz ielas, visi lielie bari jau bija Daugavmalā. Es ar' uz turieni aizjuzu, stāvēju tribīnē, skatījos pāri uz Pārdaugavas kokiem un domāju: redz, cik jocīgi, mēs te pieņemam Deklarāciju, sākas pavisam cita dzīve, bet tie koki tādi paši. Arī saule spīd tāpat un nemaz nesaprot, kas ir noticis...

Jūsma un prieks ir pārvērties sūrā, grūtā darbā, kas jā dara, nemitīgi deldējot savus nervus. Gandarījums? To jau dod tas, ka tā mūsu valsts tomēr pastāv.

SANDRA KALNIETE

Tajā dienā es, tāpat kā droši vien visi citi, jutos ārkārtīgi satraukta un pacilāta. Jā, kad skaitīja balsis, mani ļoti aizkaitināja Gorbunovs – atcerieties, viņš brīdināja cilvēkus uz ielas, lai viņi tā netrokšņo. Es domāju: kā viņš nesaprot, tas taču ir tik vienreizīgs brīdis! No otras puses, es viņu, protams, labi sapratu. Ko lai vēl pasaka? Visai tautai tas bija kā medusmēnesis, nemitīgs reibinošs uzbudinājums...

*Latvijas neatkarības 5 gadi. Atmiņas. Šodienas skatījums //
Diena 4.05.1995.*

Sastādītāja: Inta Pujāte
Foto: Aldis Dubļāns un Uldis Briedis
Drukāts: A/S McĀbols, 2000
© Latvijas Republikas Saeimas Kanceleja, 2000